

Водночас, наведені проблеми визначення порядку користування і розпорядження об'єктами права власності Українського народу у конституційному та цивільному праві нашої держави, жодним чином не є перешкодою для віднесення протиправних посягань щодо таких об'єктів до групи злочинів проти власності у кримінальному праві України.

Література:

1. Конституція (Основного закону) Української РСР: Закон від 30.01.1937 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html> (дата звернення: 16.03.2017).
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/254k/96-vr> (дата звернення: 16.03.2017).
3. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ: «Елтон-2», 2012. 780 с.
4. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2015. 680 с.
5. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.02.2017).
6. Кримінальний кодекс Української СРСР: Закон від 28.12.1960 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2001-05/2002-05> (дата звернення: 15.03.2017).
7. Про власність: Закон від 07.02.1991 № 697-XII // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/697-12> (дата звернення: 14.03.2017).
8. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Х.: Право, 2016. 256 с.
9. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 14.03.2017).
10. Цивільний кодекс Української РСР: Закон від 18.07.1963. № 1540-06 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1540-06/ed19630718> (дата звернення: 12.03.2017).

УДК 343.2

ХРАМЦОВ Олександр

ЩОДО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН, ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Затримання особи, що вчинила злочин, як обставина, що виключає злочинність діяння має самостійну підставу. Більшість вчених визнають, що це повинен бути дійсно очевидний злочин. Ю. В. Баулін наголошує, що правовою підставою затримання злочинця є очевидний злочин, тобто таке відоме громадянину в якості забороненого кримінальним зако-

ном суспільно небезпечне діяння, яке на підставі достовірної інформації про вчинене оцінюється ним як беззаперечно злочинне [1, с. 274]. На наш погляд, правовою підставою для затримання особи може бути вчинення любого очевидного суспільно небезпечного діяння, а не злочину. Як справедливо зауважує С. В. Блинська, вчинення особою об'єктивно суспільно небезпечного посягання само по собі не робить її злочинцем, оскільки може виявитися, що ця особа є неосудною або не досягала віку кримінальної відповідальності чи діяла невинно [2, с. 136].

Аналіз діючого законодавства про кримінальну відповідальність дозволяє зробити висновок про те, що затримання злочинця можливе при вчиненні любого злочину. Законодавець не робить винятків з цього правила, незважаючи на норму про поділ злочинів відповідно до їх тяжкості (ст.12 КК України). Нами не підтримується пропозиція визначити коло суспільно небезпечних діянь, які будуть виступати правовою підставою виникнення права особи на затримання. Таке у особи виникає при вчиненні любого злочину, в тому числі і незакінченого: готування чи замаху.

Співрозмірність як ознака правомірного затримання особи характеризується двома основними критеріями: 1) небезпечністю посягання; 2) обстановкою захисту. Другим виступає обстановка затримання може варіюватися від відносно сприятливої до несприятливої для особи, яка затримує. Відносно сприятлива обстановка свідчить, що потерпіла або інша особа має явну, наприклад, фізичну перевагу над злочинцем, і усвідомлює, що наявна можливість успішно здійснити затримання без заподіяння злочинцеві тяжкої шкоди. І, навпаки, несприятлива обстановка затримання означає, що той, хто затримує, перебуває у невідгладному, програваному становищі порівняно зі злочинцем і усвідомлює, що успішне затримання можливе лише у разі заподіяння злочинцю тяжкої шкоди. Недотримання особою, що затримує вказаних критеріїв (хоча б одного) свідчить про перевищення меж затримання злочинця. Дослідниками даної проблеми називаються і інші критерії оцінки правомірності дій при затриманні. Ними можуть виступати ступінь безпеки злочинця, його поведінка при затриманні, співвідношення сил затримуючого та затримуваного тощо. На наш погляд, всі вони охоплюються вказаними критеріями.

Ч. 2 ст. 38 КК України встановлює, що перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, визнається умисне заподіяння, особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання. П. п. 3 та 5 Постанови Пленуму Верховного суду України № 1 від 26.04.2002 року «Про судову практику у справах про необхідну оборону» визначають, що за змістом ст. 38 КК України до необхідної оборони прирівнюються дії, вчинені під час пра-

вмірного затримання та доставлення відповідним органам влади особи, яка вчинила злочин. Щоб встановити наявність або відсутність ознак перевищення меж необхідної оборони, суди повинні враховувати не лише відповідність чи невідповідність знарядь захисту і нападу, а й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу, його раптовість, неготовність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищався, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини [3, с. 19-20]. Таким чином, особа при затриманні перевищує межі як допустимої так і достатньої шкоди. Перевищення меж допустимої шкоди – це умисне заподіяння в несприятливій обстановці шкоди особі, яка вчинила злочин, який не представляє великої суспільної небезпечності та яка ухиляється від законного затримання. Перевищення меж достатньої шкоди – це умисне спричинення злочинцю, який ухиляється від затримання у відносно сприятливій обстановці тяжкої шкоди, яка явно перевищує шкоду, яка достатня для його успішного затримання. Ці дії обов'язково повинні мати ознаку «явної невідповідності» суспільній небезпечності діяння або обстановці затримання. Питання про співрозмірність – це завжди питання конкретного факту.

Законодавець встановлює лише два випадки, в яких особа підлягає кримінальній відповідальності за перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця – «Вбивство» (ст. 118 КК України) та «Нанесення тяжких тілесних ушкоджень» (ст. 124 КК України). Як ми бачимо, це два види самих небезпечних насильницьких злочинів. В інших випадках перевищення заходів для затримання злочинця не тягне за собою кримінальну відповідальність. Розглянемо ці злочини. Склади злочинів, передбачених статтями 118 та 124 мають особливість, яка полягає в тому, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони в них виступає обстановка та час вчинення злочину. Нею виступає стан необхідної оборони або затримання злочинця, при яких особа перевищує співрозмірність таких дій. Інші ознаки складу цього злочину в цілому співпадають з ознаками загальних складів злочину – вбивства та нанесення тяжких тілесних ушкоджень.

Дискусійним в науці є питання про форму вини при вбивстві при перевищенні заходів для затримання злочинця. Так О. М. Попов вважає, що такий злочин може бути вчинений тільки з непрямым умислом, тому що метою затримання є, перед усім, доставлення затриманого в органи державної влади, а прямий умисел виключає таку мету [4, с. 30]. Однак, український законодавець визначає, що при вчиненні вбивства при перевищенні заходів, необхідних для затримання можливий як прямий, так і не прямий умисел. Слід також сказати, що метою затримання є не тільки доставлення злочинця в органи влади, а і припинення можливос-

ті вчинення ним нових злочинів. Тому цей злочин може бути вчинений як з прямим, так і непрямым умислом.

На наш погляд, важливим є також питання кримінально-правової оцінки нанесення тяжких тілесних ушкоджень, які потягли за собою смерть потерпілого у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. Особливістю цього злочину є те, що в ньому присутні два суспільно небезпечні наслідки (первинний – тяжкі тілесні ушкодження і похідний – смерть), психічне ставлення до яких з боку винного є різним. До заподіяння тяжкого тілесного ушкодження він ставиться умисно, а до настання смерті від такого тілесного ушкодження – необережно. В цілому цей злочин визнається умисним. У випадку нанесення тяжкого тілесного ушкодження, як потягло за собою смерть потерпілого у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, винний підлягає відповідальності по ст. 124 КК України і додаткова кваліфікація за вбивство з необережності не потрібна. Це обумовлено саме метою вчинення таких дій. Окрім того ці наслідки не передбачені диспозицією відповідної кримінально-правової норми.

Стаття 38 КК України, на відміну від ст. 36 не містить положення про те, що особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди небезпечності посягання чи обставинці захисту. Це може бути лише обставиною, яка пом'якшує покарання (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України). В науці кримінального права вже виказувалися думки з цього питання. Так С. Ф. Мілюков запропонував наступні зміни у відповідні норми: перевищення заходів необхідних для затримання особи, що вчинила злочин, яке обумовлене сильним душевним хвилюванням (афектом), виключає кримінальну відповідальність [5, с. 123]. Нами підтримується така позиція, але з окремими зауваженнями. На наш погляд, якщо затримання проводиться особою, на яку здійснювалося посягання, то на неї повинні бути розповсюджені відповідні положення. Такий підхід в цьому питанні обумовлений і іншими кримінально-правовими нормами. Так ст. 116 та 123 КК України передбачають кримінальну відповідальність за вбивство та нанесення тяжких тілесних ушкоджень, які вчинені в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого. Це положення не поширюється на осіб, які затримують злочинця і не були об'єктом його протиправного посягання. На підставі викладеного автором пропонується наступна редакція ч. 3 ст. 38 КК України: не підлягає кримінальній відповідальності особа, на яку здійснене посягання, якщо

через сильне душевне хвилювання, викликане цим суспільно небезпечним посяганням вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обставинці затримання.

Література:

1. Баулін Ю. В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния: монография / Ю. В. Баулін. – Х.: Основа, 1991. – 360 с.
2. Блинська С. В. Кримінально-правова природа затримання особи, яка вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2006. – 197 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про необхідну оборону // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України та постанов Верховного Суду України у справах кримінальної юрисдикції. – Х.: Одісей, 2012. – 432 с.
4. Попов А. Н. Обстоятельства, исключающие преступность деяния: монография / А. Н. Попов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 1998. – 260 с;
5. Милуков С. Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа: монография / С. Ф. Милуков. – СПб.: СПБивЭСЭП, Знание. – 2000 – 279 с.

УДК 343.222.3

ХРЯПІНСЬКИЙ Петро

ЩОДО ОБ'ЄКТА СКЛАДУ ПРАВОМІРНОГО, СУСПІЛЬНО-КОРИСНОГО ДІЯННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Суспільно-корисна поведінка, при всьому розмаїтті її різновидів, як підстава кримінально-правової кваліфікації, має визначатися у вигляді складу правомірної поведінки. Багатьма правниками звертається увага на існування в кримінальному праві складу правомірної поведінки, яка утворюється об'єктом та об'єктивною стороною, суб'єктом та суб'єктивною стороною позитивної поведінки [1, с. 136; 2, с. 110; 3, с. 37-38]. В новітніх дослідженнях Ю.В. Баулін скорегував розуміння суб'єктивної сторони та запропонував розглядати її як «суб'єктивний контроль», який включає інтелектуальний та вольовий моменти, формування мотивів і визначення цілей правомірної поведінки [4, с. 48-49]. На наш погляд, нова позиція є більш виваженою, тому що «суб'єктивна сторона», зазвичай, пов'язується із протиправним та винним завданням шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Поділ складу правомірної поведінки на вказані елементи, як і кожний поділ, є умовним. Умовність виділення чотирьох елементів складу правомірної поведінки, та й в цілому його самого, підтверджується тим, що окремий елемент і навіть ознака складу визначається не одним, а кількома фактичними ознаками та характеризувати об'єктивну сторону та суб'єктивний контроль водночас.